

אמונת חיים

גליון שבועי לתורה וחסידות שע"י מוסדות קראלי בארה"ק

גליון יד ♦ שבט תשע"ג

ערב שבת וארא ♦ ראש חודש

דברי אלוקים חיים

דבר בעתו

תהילים בימי השובבי"ם (ב)

הנה ימי השובבי"ם נתקנו לתשובה ותיקן המעשים ורבים נהגו בימים אלו להרבות באמירת תהילים

(ספרן של צדיקים)

אילו ידעתם כחם של פסוקי תהילים ופעולתם בשמי מרום, הייתם אומרים אותם בכל עת, תדעו שמזמורי תהילים שוברים כל המחיצות ועולים בעילוי אחר עילוי, בלי שום הפרעה ומשתטחים לפני אדון עולמים ופועלים פעולתם בחסד וברחמים

(מכתבי צמח צדק)

מי שחשקה נפשו לדבקה בו יתברך ובשבחיו, אז ידבק עצמו בספר תהילים וכבר אמרו רבותינו ז"ל שהתפלל דוד המלך ע"ה שיאמרו זמירותיו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהילים שכלול מן הכל, מרבים שבחים להשם יתברך, ורבים מזמורים הם של בקשות מחילה וסליחה והכל מיד ה' השכיל דוד המלך ע"ה ברוח הקודש

והאומר תהילים הוא כמתפלל והוא גם כן כעוסק בתורה, כי כבר ביקש דוד המלך ע"ה שיהיו מקבלין שכר הקוראים בתהילים כעוסקין בעמקי התורה בנגעים ואהלות

(שלה"ק)

צריך אדם לבקש מהש"ת בשעה שאומר תהילים שיתבטל כל הנגעי בני אדם בין ממי שאומרו ובין מאחרים

(כ"ק האדמו"ר ז"ע בעל חוקי חיים)

תהילים בציבור

והעיקר היא המעשה ולתקן לגמור תהילים פעם אחד בכל שבוע ושבוע בציבור כי הוא תיקון ויסוד גדול לירידת השפע זהו הדרך ישכון אור באור החיים לאחוז האדם דרכו לעשות תקנות לגמור תהילים פעם אחת בשבוע בציבור והיינו באשמורת ליל ו' שהוא תיקון גדול מאוד כידוע מספה"ק זהו הזכות יעמוד לכל בית ישראל לישועה במהרה בדבר ישועה ורחמים בשפע ברכות ממקור עליו לטוב

(קדושת יו"ט)

מעלת ימי השובבי"ם

ימי השובבי"ם הם בחינת עשרת ימי תשובה, רק עשי"ת היא בכללות על כל העבירות, וימי השובבי"ם הם תשובה על מידת היסוד, וימים אלו הוא עת רצון גדול, כי מכריזים בשמים כל הרוצה לבוא ולתקן יבוא ויתקן

ועכשיו הזמן מסוגל לזה, כי ביום אחד יכולים לתקן מה שאין יכולים לתקן כל השנה במשך חודש אחד

אפילו הרהור תשובה אחד מועיל בזמן הזה המסוגל ומיוחד לתיקון זה יותר מבשאר זמנים

(אדמוה"ז ב' שומר אמונים)

פרשת השבוע

וגם הקימותי את בריתי לתת להם את ארץ ישראל למורשה
מפני שני דברים אחד שישב בה כנען מאזני מרמה לפיכך תקיא אותם הארץ ממנה והשני לצד היות ארץ מגוריהם של האבות הק' אשר גרו בה והתהלכו בה בזה הכניסו בקרב הארץ ברכה וקדושה יתירה

(כ"ק אדמו"ר ז"ע ב' חוקי חיים)

וידעתם כי אני ה' אלוקים אם היה אדם יודע את האמת שהכל מהש"ת לא היו מסתירין לו כלל, וכל ההסתר כדי שלא ידמה שממנו הוא.

(חידושי הרי"ם)

בזאת תדע כי אני ה' נ"ל דידוע דאם האדם חוטא ח"ו, אזי נעשה מסך המבדיל בינו לבין אביו שבשמים, וממילא תש אצלו כוח האמונה, אבל אם האדם שב אל לבו לשוב בתשובה שלימה לפני אדון הכל, אז סר ממנו המסוה שהיה על עיניו, ובא יבוא לידי אמונה שלימה לראות גבורת ה', ואין זאת אלא תשובה, זה שאמר הכתוב, בזאת פי' ע"י תשובה, תדע כי אני ה' תוכל לבוא לידי אמונה שלימה

(באר מנחם)

ויאמר משה לפרעה התפאר עלי וכו' דהנה אומות העולם בראותם איזה סיבה הבא עליהם טוב או לרעה, הם תולים בע"ז שלהם, אבל אין להם חשקות יותר לפארה ולשבחה מחמת הסיבה הזאת, ולא כן עם הקדוש העובדים את הקל חי יקום מכירים נפלאותיו ומשבחים ומפארים אותו ע"י פעולותיו, זהו שאמר משה רבע"ה לפרעה התפאר וכו' למען תדע וכו' כלומר בזאת תדע כי אין כה' אלוקינו, שכאשר תתלה בו הפעולה, ישא לבך לפארו בהסיבה הזאת וק"ל

(נועם אלימלך)

תנו לכם מופת דהאר"ל כתב דצריך כל אדם להאמין שדיבור שלו עושה נחת רוח לבוראו, ופועל פעולות טובות לישראל וכשמאמין צריך לשמור דיבורו מכל שטות והבל, רק ללמד זכות על ישראל, וכשעושה זאת הקב"ה עושה מה שצריך לו על ידי הדיבור, זה מה שאמר תנו לכם מופת, שאתם יכולים לפעול ע"י דיבורכם, ובכן ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה וכו', שיש להם כח לעשות ממטה תנין ומתנין מטה ע"י הדיבור

(קדושת לוי)

ונתתי אותה לכם מ'ורשה א'ני ה' ר"ת אלם, עפי"מ דאחז"ל מ"ד האמנם אלם צדק תדברון, מה אומנתו של אדם בעוה"ז, יעשה עצמו כאלם, ולכאורה תמוה דאומנותו של אדם בעוה"ז להשלים עצמו בלימוד התורה ובעסק המצות, הכוונה א"א להשיג שלימות אומנות זה כי אם במי שמשים עצמו כאלם, והיינו דרמו קרא ונתתי אותה לכם מורשה דלזה צריך שיעשה עצמו כאלם ע"ד מה אומנתו של אדם בעוה"ז זה ר"ת אל"ם.

(ערוגות הבושם)

דברות קודש

כ"ק מרן רבינו שליט"א

שביקשת עיקר ההצלה רק על אנשים האלו הצדיקים ואנשי מעשה, ועל פשוטי העם ביקשת רק שלא יהיה הרעות ביותר ממה שהיה ולא ביקשת הצלה עליהם גם כן, זה היה החרי אף על משה רבינו ע"ה

◆◆◆

ובדרך רמז אפשר לומר לאורך גיטא שחרון ה' היה "למה הקשה לדבר" ולומר למה הרעות לעם הזה כלומר שה' הקפיד על משה רבינו למה אמרת זאת בקושי שהיה לך לומר זאת לו בלשון ברור בלא קושי ויהיה זאת שגור בפיו, ללמד זכות על בני, שזה רצון ה' שילמדו זכות לפניו יתברך, ומשה דיבר זאת "בקושי" ולמה חרה עליו אף ה'.

◆◆◆

ועל הפסוק שמתחיל בלשון וידבר אליו ה' "שדיבור" הוא מלשון קשה וסיים ויאמר אליו ה' שהוא לשון רכה אפשר לומר שאצל משה רבינו היה דיבור ה' אף שהיה דיבור קשה היה אצלו דיבור נח ורכה ביותר, וכמו שכתוב בפסוק מוסר השם אל תמאס וכתוב גם כן בפסוק במשלי "הוכח לחכם ואהבך", כלומר שהחכם יאהב את המוכיח חזק כמו אב שמוכיח את בנו מאהבתו אליו כך הרגיש משה רבינו ע"ה אף שדיבר אליו ה' דיבור קשה, מ"מ אצל משה היה דיבור רך, ולכן אפשר לומר שנמתק הדין שהיה על משה רבינו ודיבר אליו ה' בנחת מלשון ויאמר שהיא אמירה רכה.

וגם זה ידוע אצל צדיקי אמת ובפרט בתלמידי הבעש"ט שהיה להם דרך רבות פעמים להמתיק את הדין מאדם ע"י דיבור קשה ולפעמים גם כן ע"י הכאה וקללה ועל ידם נמתק הדין הקשה שהיה על האדם, זה דרך שלא נאמר לכל אדם שיעשה כך כי זה מדובר בצדיקים שכל כוונתם לשם שמים ומסרו נפשם לעשות טובה לכל יהודי באשר הוא שם.

ולזה רצה ה' יתברך להמתיק הדין על משה רבינו וגם על ישראל עמו (שנקראו עם משה כדכתיב משה עמו ודרשו חז"ל עמו של משה), ולכן הדיבור הקשה המתק כל הדינים ולכן התחיל הגאולה ממצרים ע"י משה רבינו שליח ה' ונביא ה' ואב לנביאים.

◆◆◆

ועיין באור החיים הק' שכתב בזה הפסוק "וידבר אלוקים אל משה, ישב עליו בדין, ויאמר אליו אני ה', פירוש הגם שצריך לדון אותך, אלך אני נוהג מידת הרחמים, והא שדייק לומר: אליו אני ה', והטעם על דרך אמרם זכרונם לברכה (במס' ראש השנה יז.) למי נושא עון, למי שעובר על פשע, וידוע הוא כי משה עניו מאוד ומעביר על מידותיו יותר מכל הנבראים, ולזה נהג ה' עמו כמדה זו ונשא עונו שהיה ראוי לבוא עמו במשפט עליו, והוא אומר אני ה', ורמז למידת נושא עון, ואין כאן משפט אליו, ועוד רמז ה' סוד אומר ה' הוא אלוקים (מלכים א, יח, לט) והוא אומר וידבר אלוקים ויאמר וגו' אני ה' זה הוא גלוי יחוד ה' אשר גילה ה' סודו אל עבדו ונביא נאמן ביתו.

ונביא גם כן דברי קדשו של הרבי ר' אלימלך זי"ע בספרו הק' נועם אלימלך בכוונת רש"י הק' ח"ל: וידבר אלוקים, דיבר איתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לעם הזה, וכדאיתא במדרש שהטיח דברים כלפי מעלה, ובאמת ח"ו שמשא רבינו ע"ה יטיח דברים כלפי השם יתברך, רק זה היה מחמת גודל אהבת ישראל, זה מורה על גודל אהבת הבורא יתברך שמו, והפירוש הוא כך וידבר אלוקים וכו' כלומר אף על פי שהיה ראוי לדבר אתו משפט על שהקשה לדבר וכו' אך מחמת שהיה מגודל אהבת ישראל שהיא אהבת הבורא יתברך שמו, ולכן ויאמר אליו אני ה' שהיא אמירה רכה באהבה וכו' עכ"ל.

◆◆◆

והנה בימים האלו שהם ימי השובבים"ם שהם זמן תשובה ותיקונים כפי המבואר בספרים הק' ובפרט בכתבי האר"י ז"ל שהימים האלו מסוגלים מאוד לתשובה ולתיקון הנפש ומסוגלים מאוד להגאולה השלימה וכמ"ש וכימי צאתינו ממצרים אראינו נפלאות בגאולה העתידה שיהיה כעין גאולה הראשונה שגאל ה' את ישראל המצרים ע"י נביא ה' משה רבינו ומימנו קדישא, ומובא האור החיים הק' שמשא בעצמו יהיה המשיח וגואל הראשון הוא גואל האחרון, ואנו צריכים להתחזק בימים אלו בלימוד התורה בקדושה ובתיקון המידות ובאהבת ישראל ובפרט באהבת חברים ורעים המקושרים יחד והעביר על מידותינו ולהיות נשא עון וכמ"ש באוה"ח הק' כנ"ל ואהבת ישראל שהוא אהבת הבורא כמ"ש הנועם אלימלך הנ"ל ובזכות זה מכה בימים האלו להגאל ברחמים גדולים ובחסדים מגולים ע"י משיח צדקינו אמן

וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה'

ופירש רש"י הק' דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה, והנה לפי רש"י קאי על סיוע הפרשה הקודמת ששם כתוב ב' פסוקים שאמר משה רבינו לה' דכתיב "וישב משה אל ה' ויאמר אדוני למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי, ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך, ולכאורה צריך להבין כפילות הלשון שאמר משה "למה הרעותה לעם הזה, והרע לעם הזה", והצל לא הצלת את עמך", וגם שמתחילה אמר "לעם הזה" ואחר כך סיים ואמר "והצל לא הצלת את עמך" ולא אמר כבתחילה "עם הזה", ואמר עמך, ולכן הדבר צריך ביאור

וגם השינוי לשון שאמר בתחילה "למה הרעותה" וסיים "והצל לא הצלת את עמך" וגם מה שכתב רש"י שה' דיבר עם משה משפט, על שהקשה לדבר למה וגו', מה הלשון "שהקשה לדבר", היה לו לומר שדיבר או שאמר וגו' וגם צריכין להבין מה חרי האף הגדול הזה על משה עד שכתוב במדרש שביקשה מידת הדין לפגוע במשה, ולפי שנסתכל הקב"ה שבשביל צער ישראל דיבר כן חזר ונהג עמו במידת הרחמים, והוא דכתיב ויאמר אליו ה' עכ"ל.

והוא תמוה הלא משה רבינו ע"ה היה מנהיג ישראל ובדין היה לו לשאול טעם עיכוב הגאולה ולמה ומדוע יש בזה קישוי דיבור שכתב רש"י שהקשה לדבר וכו' וגם מנין לו למשה לידע שזה לא רצוי לדבר כך שיחרה אף ה', כי הלוא זה היה כעין תפילה לה' שיחמול על עמו ישראל להצילם.

ונראה לומר בס"ד ומקודם נתרץ את לשון "שהקשה לדבר" על פי מאמר חז"ל במסכת ברכות (דף ל"ד ע"ב) דאיתא שם במשנה "אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי זה מת, אמרו לו אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפילתי רבי יודע אני שהוא מקובל ואם לא יודע אני שהוא מטורף" ופירש רש"י שגורה, סדורה תפילתי בפי במרוצה ואינו נכשל ותחניתו נובעת מלבי אל ה', כל שאני חפץ להאריך בתחנונים, ועל "שהוא מטורף" פירש רש"י שקאי על החולה שהוא מטורף, ולשון אחר פירש רש"י שקאי על התפילה שאם אין שגור בפיו יודע שהתפילה שהתפללו עליו, הוא מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת עכ"ל ולפי זה אפשר לומר שמשא רבינו אמר למה הרעותה לעם הזה, בלשון תפילה ובקשת רחמים על ישראל, מכיון שלא היה התפילה שגור בפיו אלא היה מוקשה מלשון מטורף כלומר שהתפילה היתה מטורפת וטרודה וכמו שכתב רש"י בלשון אחר וכו"ל, ולכן לא היה לו למשה להמשיך בתפילה ולומר עוד "ומאז באתי אל פרעה וגו הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" ועל זה חרה אף ה' מכיון שאין התפילה רצוי לפניו יתברך כתוב "שתם תפילתי" וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"י) שיש מצב שהקב"ה תורף תפילתו ומצוותיו של אדם, וכתוב גם תרבו תפילה איננו שומע מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ע"ש, ולכן היתה החרי אף על הריבוי התפילה דמכיון שראה משה שקשה לו הדיבור לא היה לו להמשיך בהדיבורים

◆◆◆

ועוד אפשר לומר באופן אחר הדנה ידוע שיש להתפלל גם על רשעים שיחזרו בתשובה ויתנו חטאים ולא חוטאים וכמו שאיתא בגמרא במסכת ברכות (דף י') וגם כתוב מהארז"ל שקודם התפילה יש לאדם לקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך ולומר זאת בפה מלא זה סגולה לקבלת התפילה.

ולפי זה אפשר לומר שמשא רבינו בדבריו להקב"ה אמר מתחילה לה הרעותה לעם הזה וגו' וגם אמר "הרע לעם הזה" ואח"כ אמר "והצל לא הצלת את עמך", ובזה הקשה לדבר וכאילו אמר משה לחלק בין פשוטי העם שאינם עושים כל כך רצונו של מקום ועל אלו אמר למה "הרעותה לעם הזה" ומאז בואי אל פרעה "הרע לעם הזה" כלומר שעיקר טענת משה היה למה הרע לעם, ולא אמר למה לא הציל אותם ה', ורק אח"כ אמר "והצל לא הצלת את עמך" שזה קאי על אנשי מעלה כלומר הצדיקים ועל זה דיבר ה' אתו משפט על שחילק בין פשוטי העם לאנשי מעלה, ולזה מדויק רש"י שכתב שדיבר ה' אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה, כלומר שחילקת בין "העם הזה" שאמרת רק "למה הרעותה" ועל אנשי מעלה אמרת "והצל לא הצלת את עמך" שהם אנשי מעלה הצדיקים

ביאורי הפרשה

הגה"ח רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
ירושלים

כמה זמן היו כל העשרה מכות

אבל לא ביאר היפה תואר, איך רואים שהמצריים לקו שנים עשר חודש, דהרי לשון המשנה והסדר עולם הוא, שהמצריים לקו י"ב חודש.

(ד) והנה קושיא זו קשה לי גם על היעב"ץ (בהגהותיו על סדר עולם רבה פרק ג') שכתב דשליחות משה אל פרעה התחילה בניסן, שנה לפני יציאת מצרים (סדר עולם רבה פרק ה'), ולא התחילו המכות מיד, אלא פרעה הכביד העבודה בתנן, שהיה עד שיצא ניסן, והמתין לו עד חודש אייר, בסיון חזר ועשה מופת התנין, ובתנח"ך אות הדם, ושמשו תשע מכות כסדרן, בתשעה חודשים הנשארים, ומכת בכורות בניסן של שנה הבאה, להשלים י"ב חודשים מכוונים (הובא בימות עולם על סדר עולם רבה, להגאון רבי משה יאיר וינשטוק ז"ל, סדר זמנים ס"ק ה').

היוצא מדברי היעב"ץ שהשנים עשר חודש התחילו בשליחות משה אל פרעה (שמות ה', א' - ה') זה היה ביום האחרון של חודש ניסן, כמו שכתוב (שם ה', ו') "ויצו פרעה ביום ההוא את הנוגשים בעם, ואת שוטרו לאמר, לא תאספון לתת תבן לעם. - ויילכו ויקששו להם תבן".

ולמחרתו יום א' אייר, "ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן" (שם ה', י"ב), ועל זה דרש בסדר עולם שהוא באייר, ובחודש סיון עשה מופת התנין, בתמוז מכת הדם, וכך בכל חודש מכה אחרת, עד שמכת בכורות היה בניסן, שהוא חודש עשירי מתמוז.

גם על היעב"ץ, קשה קושיא (הנ"ל), שהיעב"ץ הסביר בטוב טעם, איך עבר שנה אחרונה ליהודים שהיו במצרים, אבל עדיין לא מובן איך נענשו המצריים שנה שלימה, דכפי שהיעב"ץ מבאר, התחילו להענש בחודש תמוז, שאז היה מכת דם, ומחודש תמוז עד ניסן הוא רק עשרה חודשים, ולא שנים עשר חודש.

ולכן קשה על היעב"ץ איך מסביר שהמכות התחילו בחודש תמוז, בתוך דברי הסדר עולם, שסובר כהמשנה (בעדיות), שהמצריים לקו י"ב חודש. (ה) ולענ"ד הייתי אומר, שבאמת אין שום מחלוקת בין המשנה (בעדיות), להמדרש תנחומא, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

המדרש תנחומא סובר שהעשרה מכות היה במשך עשרה חודשים, זה התחיל באמת בחודש תמוז, והמשנה (בעדיות) לא פליג על זה, רק המשנה הוסיף לומר, שהמצריים נענשו י"ב חודש, היינו ששלושה חודשים לפני מכת דם, שלח הקב"ה את משה לפרעה, כדכתיב (שמות ד', כ"ב - כ"ג) "ואמרת אל פרעה, כה אמר ה', בני בכורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני ועבדני, ותמאן לשלחו, הנה אנכי הורג את בנך בכורך". והסביר רש"י (שם ד', כ"ג) שקאי על מכה אחרונה מכת בכורות, ובה התרה תחילה, מפני שהיא קשה, - בשר דם המבקש להתנתק מחבירו, ומעלים את דבריו, שלא יקבש הצלה, אבל הקב"ה השיגב בכוחו (איוב ל"ו, כ"ב), ואין יכולת להמלט מידו, כי אם בשובו אליו, לפיכך הוא מורה ומתרה בו לשוב (עכ"ל).

וראים הפגישה הראשונה שפגש משה את פרעה, התרה בו על מכת בכורות, זה היה שנים עשר חודש לפני יציאתם ממצרים.

ולכן הגם שישורי הגוף לא היה להם עד מכת דם בחודש תמוז, אבל ישורי הנפש היה להם כבר בחודש אייר, שקבלו התראה "אנכי הורג את בנך בכורך" וגם ישורי הנפש נקרא ענינים.

ולכן שפיר איתא במשנה (עדיות) "משפט המצריים שנים עשר חודש", דהכוונה על מה שקיבלו התראה על מכות בכורות בחודש אייר, ששקולה כנגד כל המכות (רש"י ט', א'), כדכתיב (שם) "אני שולח את כל מגפותי אל לבך", והכוונה על מכת בכורות (רש"י שם).

וכיון שמאז היה להם ישורי הנפש ואימה ופחד, שפיר היה משפט המצריים י"ב חודש.

ואפשר להעמיס זאת בדברי רש"י על הפסוק (ז', א') "ויאמר ה' אל משה, ראה נתתך אלקים לפרעה" פירש רש"י שופט ורודה, לרדותו במכות ויסורין (עכ"ל), "מכות" היינו עשרה מכות, ויסורים "שהיה להם ישורי הנפש, כששמעו על המכות שעתידים לבוא עליהם.

(ו) ואפילו הסדר עולם שכתב "לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש" שלכאורה מוכרחים לומר שהסדר עולם חולק על המדרש תנחומא, כיון שדייק "עשר מכות כל י"ב חודש".

ג"כ אפשר לדחוק ולומר, שאין שום מחלוקת ביניהם, וגם הסדר עולם סובר שהמכות התחילו בחודש תמוז, כמו שביאר היעב"ץ (הנ"ל), דברי הסדר עולם. רק כוונת הסדר עולם, כיון שהיה למצרים ישורי הנפש מחודש אייר, כשמשה התרה את פרעה הפגישה הראשונה "הנה אנכי הורג את בנך בכורך" (כנ"ל), שפיר אפשר לומר "לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש, כיון ששלושה חודשים הראשונים היה להם ישורי הנפש, ושאר החודשים היה להם ישורי הגוף, הצד השווה שבניהם שלקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש.

ובפרט יוסף החדש על הגדה של פסח (שיצא זה עתה לאור עולם) [לבני הרה"ג רבי גמליאל שליט"א, הוסיף שבמדרש פסיקתא זוטרתא הנקרא לקח טוב (שמות י' כ"ג) מובא שיהיה חודשה בענין זה, ח"ל: ויקרא פרעה אל משה. יש אומרים כי משבת התחילו המכות למצריים, לפיכך נקרא שבט שבט למצריים, חשוב עשר מכות לשמונה שבועות, ארבעה בחודש שבט, וארבעה באדר, ושנים בחצי ניסן, ובחמשה עשר בניסן יצאו, כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כ"ג ה').

(א) במדרש תנחומא (פרשת וארא סימן י"ג) וכמה הייתה המכה עושה בהם, רבי יהודה ורבי נחמיה, אחד מהם אומר עשרים וארבעה ימים, היה מתרה בהם, עד שלא תבוא המכה, ושבעה ימים המשמת בהן, שנאמר (שמות ז', כ"ה) וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור.

והאחד אומר שבעה ימים היה מתרה בהן, ועשרים וארבעה ימים המכה משמשת בהן (וכ"ה במדרש רבה שמות פרשה ט' ס"ק י"ב).

והראשונים נקטו ששבעה ימים היה המכה, ושלוש שבועות היה התראה, כן הוא ברש"י (שמות ז', כ"ה) ורבינו בחיי (שם), והוסיף דכן מצינו שישד ר' אליעזר הקליר בפיוטו (לשחרית יום שמיני של פסח ד"ה מה מועיל רשע בעליו. אמנם הבקי הנפלא הרה"ג ר' שמואל אשכנזי שליט"א, מח"ס אלפא ביתא קדמיתא דשמואל זעירא, הראה לי שפיתו זה חיברו רבי משה ברבי קולנימוס) ירח ימים הקוצב לכל מכה, שלשה חלקים ויעד ויחכה, ורביעית שמשמה במכה (עכ"ל).

היוצא מכל זה שהעשרה מכות היה בעשרה חודשים. אבל במשנה (עדיות פרק ב' משנה י') איתא "משפט המצריים שנים עשר חודש".

ובסדר עולם (רבה פרק ג') מבואר מהיכן לומדים זאת, ח"ל: מכות מצרים י"ב חודש, שנאמר (שמות ה', י"ב) "ויפץ העם בכל ארץ מצרים, לקושש קש לתבן", אימתי דרכו על תבן באייר והם יצאו בניסן, לקו המצריים עשר מכות, כל י"ב חודש (עכ"ל).

ולכאורה צריכים לומר שהמדרש חולק על המשנה וסדר עולם, וב' שיטות הם, להמדרש היה זאת בעשרה חודשים, ולמשנה וסדר עולם, היה זאת בשנים עשר חודש.

(ב) שוב ראיתי ביפה תואר (על מדרש רבה שמות פרשה ט' ס"ק י"ב) שכתב להדיא שרבי יהודה ורבי נחמיה שסוברים שכל מכה לקח חודש, פליגי אסתם מתניתין (הנ"ל) "משפט המצריים י"ב חודש (עכ"ל).

והגם שהיפה תואר כתב שרק המדרש חולק על מתניתין בעדיות, אבל בפשטות משמע שהמדרש חולק גם על הסדר עולם, דכפי שביארנו, המשנה והסדר עולם שיטה אחת, דלשון המשנה היא "משפט המצריים שנים עשר חודש" ובסדר עולם איתא "מכות מצרים י"ב חודש - לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש" (עכ"ל), הרי שלך לפניך, דהמשנה וסדר עולם בשיטה אחת, אבל המדרש סובר שכל מכה לקח חודש, חולק הן על המשנה והן על סדר עולם.

ולכן נפלא נפלא על יפה תואר (הנ"ל) שעל המשנה כתב להדיא שחולק על המדרש, ואילו את הסדר עולם, משהו שיטתו עם המדרש, דח"ל: שורש דבריהם רבי יהודה ורבי נחמיה, דלכו"ע בכל מכה ומכה היה נמשך זמן חודש, בין התראה והמכה.

והטעם בזה לפי שביאת משה בראשונה הייתה באייר, שהוא זמן שקוששים קש לתבן (כדאיתא בסדר עולם), וס"ל כמאן דאמר (במדרש רבה פרשה י"א ס"ק ב') ששלושה חודשים נכסה מהם, ומכיון שט"ו בניסן נגאלו, נמצא שנמשך זמן ט' המכות כמו ט' חודשים, כי במכת בכורות לא עבר זמן כלל, כי התראה היתה בלילה, וכדכתיב (שמות י"א, ד') "כה אמר ה' כחצות הלילה", ובלילה הוא יצאו ממצרים, אחרי אשר הוכו הבכורים.

ופליגי הסתם מתניתין בעדיות, איתא אתם "משפט המצריים י"ב חודש (עכ"ל). וראים מדברי יפה תואר שהמדרש חולק רק על המשנה, ואילו הסדר עולם סובר כהמדרש, ורוצה לגשר בין המדרש וסדר עולם, דהגם שבמדרש מבואר דהמכות היה תשעה חודשים, צרכים להתאים זאת עם הסדר עולם שסובר י"ב חודש, ולכן חידש היפה תואר שהמדרש סובר שמשנה נכסה מישראל שלושה חודשים, נמצא שגם המדרש סובר שלקח שנה, תשעה חודשים המכות, ושלושה חודשים הנפשה נחשב מישראל, הרי כך י"ב חודש, והיא"ב שיתא בסדר עולם.

(ג) ולא זכיתי להבין דבריו, ראשית אם רוצה לחדש כך, מה היה צריך לומר "ופליגי אסתם מתניתין" דהמדרש חולק על המשנה, למה צריך לעשות מחלוקת בחינם, הרי גם בסדר עולם איתא "מכות מצרים י"ב חודש, - לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש" בדיוק כמו המשנה.

וא"כ כמו שהסדר עולם הוסיף למדרש, וחדש שצריכים להוסיף על המדרש עוד שלושה חודשים שנכסה משה, כך יכולים לומר גם על המשנה, ולהשוות כל הדרשות חז"ל בענין אחד ללא מחלוקת.

ולמה להיפה תואר לחלק ולומר, שהסדר עולם ומדרש שיטה אחת, והמשנה שיטה אחרת, הרי כפי שמבואר כאן, אדרבא המשנה והסדר עולם שיטה אחת היא.

ועוד יותר קשה על היפה תואר, שביאר בטוב טעם, איך עבר שנה, בו בזמן שמבואר בסדר עולם ש "ויפץ העם בכל ארץ מצרים, לקושש קש לתבן" הוא אייר, ויצאו ממצרים בט"ו בניסן, הרי לך שנה, ומצד שני איתא במדרש שהמכות היה כל מכה חודש, זה סתירה ביניהם, ולכן ביאר בטוב טעם, שמשנה נכסה שלושה חודשים, ותשעה חודשים תשעה מכות, ומכת בכורות היה בלי התראה, הרי לך שנה שלימה.

אבל קשה שלא רואים עדיין תירוץ על "משפט המצריים י"ב חודש (לשון המשנה בעדיות), "ומכות מצרים י"ב חודש (לשון סדר עולם), דרק ביאר מהזמן שהשיעבוד נהיה יותר קשה, שפרעה גזר "לא תאספון לתת תבן לעם (שמות ה', ז'), מאז עד שיצאו ממצרים לקח שנה.

פלפולי דאורייתא

הרב ברוך רוזנטל

בית שמש

אדם שהוא ספק נכרי ספק ישראל דהדין שנוהג כישראל לחומרא מה יעשה לגבי שבת דהא קי"ל דעכו"ם ששבת חייב מיתה והמסתעף לעניין אמירה לעכו"ם בשבת/חלק א'

אמרין דיש שליח לדבר עבירה, וא"כ אסור לו לומר שיעשה בשבילו מלאכה.

אך לפי מה שחידש הנהגות שא"א לחייב על איסור מלאכה בשבת ע"י שליח עכו"ם משום שע"י עשיית השליח הנכרי לא נעשתה שום איסור וא"א להפוך מעשה המותר למעשה איסור ע"י הדין דשליחות לדבר עבירה א"כ נראה דה"ה הכא היא מותר לו לומר לישראל אחר שלא קיבל עלו שבת לעשות מלאכה ומשום דגם הכא שייכא האי סברא דהא במעשה השליח הישראל שלא קיבל עליו שבת לא נעשתה שום איסור וא"א שע"י הדין דשליחות לדבר עבירה ייחשב שעשאה המשלח וממילא יתהפך מעשה השליח ממעשה המותר למעשה איסור וא"כ היא מותר לו לומר לישראל שלא קיבל השבת לעשות בשבילו מלאכה.

אך לומר לישראל בשבת לעשות מלאכה בשבילו באופן שהוא שוגג דבכה"ג יש שליח לדבר עבירה יהיה אסור דבכה"ג נעשה מעשה איסור בעשיית השליח גם בלא דין השליחות ומתייחס מעשה המלאכה למשלח ויעבור על איסור תורה דעשיית מלאכה בשבת, אך נראה דזהו רק כשאומר לו לעשות מלאכה שאסורה מדאורייתא אך במלאכה האסורה מדרבנן עיין בנתיבות סימן רל"ד סק"ג ובאתון דאורייתא כלל י' ד"ה והנה והיוצא מדבריהם דבאיסור דרבנן בשוגג לא נעשה כלל מעשה איסור ולפי"ז באיסור דרבנן לא יהני השליחות ולא יעבור המשלח אלא האיסור שבות דאמירה לעכו"ם ולא על עשיית איסור מלאכה שבת, דו"ק)

ולפי דברי הנהגות נראה מה שקיימו האבות את השבת אף לדעת הסוברים דלא יצאו מכלל בני נח להקל וגוי ששבת חייב מיתה (וכן בכל אדם שהוא ספק גוי או ישראל דמה יעשה הוא לגבי שבת), דעשו שליח נכרי לעשות מלאכה וי"א דאע"ג דאין שליחות לעכו"ם מכ"מ מעכו"ם לעכו"ם יש שליחות (עיין מחנה אפרים הלכות שלוחין סימן י"ד ומשאת בנימין סימן צ"ז) וא"כ לצד שהוא נכרי אמרינן דיש שליחות מעכו"ם לעכו"ם ונחשב זה כעשה מלאכה בשבת ואין הוא בגדר גוי ששבת, אך לצד שהוא ישראל א"כ לא מיבעיא לדעת הסובר דגם היכא דאין השליח בר חיובא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה (עיין גמ' ב"מ י' ע"ב) וא"כ נמצא דלצד שהוא ישראל אין מעשה המלאכה מתייחס למשלח ונמצא שהוא לא עבר האיסור מלאכה בשבת אלא דאף לדעת הסובר דכהשליח לאו בר חיובא אמרינן דיש שליח לדבר עבירה נחא שפיר לדעת הנהגות הסובר דא"א לחייב האיסור מלאכה בשבת ע"י שליח עכו"ם, וא"כ כשעושה שליח עכו"ם לעשות מלאכה לצד שהוא נכרי אין הוא בגדר גוי ששבת דמעכו"ם לעכו"ם יש שליחות ומתייחס אליו מעשה המלאכה ולצד שהוא ישראל לא עבר הוא האיסור מלאכה בשבת דאין שליחות מעכו"ם לישראל באיסורי שבת וכדברי הנהגות דהיכא דבעשיית השליח ליכא איסור לא אמרינן יש שליח לדבר עביר ויתחדש ע"י השליחות איסור, ונראה דאף על איסור שבות דאמירה לעכו"ם הוא לא עבר לדעת הסוברים דשבות במקום מצוה לא גזר רבנן דהכא הוא זה נמי במקום מצוה כדי לקיים המצוה דיום ולילה לא ישבותו (בראשית ח' כ"ב) שדרשו מזה חז"ל דעכו"ם שבת חייב מיתה, ואו דאירי שאמר לעכו"ם לעשות בשליחות מלאכה שהוא לצורך מצוה. המשך יבוא א"ה

המנחת חינוך (מצווה ל"ב מלאכת הוצאה אות ו') מביא את קושיית הפרשת דרכים (דרוש א' וכן מקשה החת"ס חידושים שבת קל"ט ע"א) דלהסוברים דהאבות לא יצאו מכלל בני נח להקל, איך שמרו את השבת והא קי"ל דגוי ששבת חייב מיתה, וכן יש לדון בכל אדם שהוא ספק נכרי וספק ישראל מה יעשה הוא לגבי שבת, דלשבות אין הוא יכול דשנא נכרי הוא וגוי ששבת חייב מיתה, ולחלל השבת נמי אין הוא יכול דשנא הוא ישראל ומצווה הוא על איסור מלאכה בשבת.

ונראה ליישב בהקדם קושיית הנהגות (סימן שמ"ח סק"ד) שמקשה דלדעת התוס' (שבועות ג' ע"א ד"ה ועל הזקן) דס"ל שלמ"ד כשהשליח אינו בר חיובא חייב המשלח, זהו אפילו בשליח עכו"ם ואמרינן בהו דיש שליח לדבר עבירה דלפ"ז יהיה אמירה לעכו"ם שאיסורו משום שבות אסור מדאורייתא מדין שליחות, ובתשובות פנ"י (חיו"ד סימן ג') ובבית מאיר (אה"ע"ז סימן ה' ס"ד) הקשו נמי קושיא זו אלא דהם הקשו לשיטת רש"י (ב"מ ע"א ע"ב ד"ה ואם העמידו) דס"ל דיש שליחות לעכו"ם לחומרא והוא רק דין דרבנן, אך הנהגות מקשה דלשיטת התוס' דמה"ת יש שליחות לעכו"ם (ומה דקי"ל דאין שליחות לעכו"ם מביא הנהגות בסימן קפ"ד סק"א זהו רק בקנינים אך על מעשה שפיר מהני שליחות לעכו"ם) דלפ"ז יהיה אמירה לעכו"ם אסור מדאורייתא מדין שליחות ואמאי הוצרכו לדין מיוחד דאסור משום שבות.

ומתוך הנהגות (וכן מתוך האבני נזר יור"ד סימן קנ"א סק"ז בשם ספר פנות הבית) דלא שייך כלל ענין שליחות בדבר עבירה אלא במקום שאף בלא השליחות נעשה כאן עבירה וכגון באיש שאמר לאשה אקפי לי קטן דקפידת התורה בהקפת הראש הוא שלא יהא במציאות ישראל מוקף וא"כ גם בלא השליחות נעשה כאן מעשה איסור בזה שהישראל נעשה במציאות מוקף, ובכה"ג נתחדש הדין דשליחות (בדבר עבירה היכא דמהני) דע"י השליחות מתייחס מעשה האיסור למשלח והו"ז זה כאילו שהוא עשאה ומתחייב המשלח,

אך באומר לעכו"ם בשל לי בשבת הרי מעשה השליח (העכו"ם) בלעדי שליחות אין זה כלל מעשה איסור דהא עכו"ם מותר לו לבשל בשבת אלא דע"י השליחות רוצים אנו לייחס את מעשה הבישול למשלח ועל יד זה יתחדש כאן איסור ויתהפך מעשה המותר למעשה איסור זה לא אמרינן דהיינו שהדין שליח לדבר עבירה דמתחייב המשלח בכה"ג דיש שליח הוא רק כשנעשה כבר איסור בלא דין השליחות אבל בכה"ג דלא נעשה כאן איסור אלא דנימא דע"י הדין של שליחות ייחשב כמו שהוא עשה וממילא יהיה במעשה השליח איסור זה לא אמרינן, ולהכי הוצרכו חז"ל לחדש דאמירה לעכו"ם בשבת אסור משום שבות דא"א לחייב בשבת ע"י שליח נכרי דבעשיית הנכרי לא נעשתה שום איסור ובכה"ג לא התחדש דין שליחות לדבר עבירה.

(והנה הגר"א בתשובות סימן קצ"ד דן בשם התשובות פנ"י בישראל שקיבל עליו שבת מבעוד יום אם מותר לו לומר לישראל אחר שעדיין לא קיבל עליו שבת לעשות לו מלאכה דהא אף דקי"ל דאין שליח לדבר עבירה מכל מקום כשאין השליח בר חיובא לדעת רבינא (בב"מ דף י' ע"ב) אמרינן דיש שליח לדבר עבירה וא"כ כשעושה שליח ישראל שעדיין לא קיבל עליו שבת הרי השליח לאו בר חיובא הוא בכה"ג

<p>לעלו נשמת הגה"צ משה ארנסטר זצ"ל בן הרב חיים ז"ל חתן הרה"ק האמרי חיים מו"ז ניץ זי"ע נלב"ע כ"ו טבת תשעג</p>	<p>לזכר עולם יהיה צדיק הרה"ק אברהם חיים זצוק"ל בן הרה"ק אהרן זצוק"ל משומרי אמונים</p>	<p>גליון השבוע לעילוי נשמת הרה"ק חיים צבי זצוק"ל בן הרה"ק רבי חנניה יו"ט ליפא זי"ע בעל עצי חיים מסיגעט נלב"ע ו' שבט תרפג</p>
<p>לעלו נשמת הרה"ח יעקב שלמה רוזנטל ז"ל בהרה"ח חיים מיכל זצ"ל נודב ע"י צאצאיו</p>	<p>לזכר עולם ולעילוי נשמת מורינא ורבינו הגה"צ רבי אביגדור מוזס זצ"ל במו"ה משה זצ"ל מקראלי</p>	<p>גליון השבוע נתרם ע"י ידידינו מחשובי מרביצי התורה הרה"ג מנחם רוזנטל שליט"א לרגל שמחת הבר מצוה לבנו</p>